

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlarda Türk Dış Politikası Amaçları ve Bu Amaçlar Ekseninde Türk Silahlı Kuvvetleri

Turkish Foreign Policy Aims in the Balkans After the Cold War and Turkish Armed Forces in the Axis of These Aims

Serdar Cem SEDİROĞLU

Doç. Dr., MSB (Emekli)

Serdar.cem@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0002-4687-995X

Öz: Bu çalışmanın amacı; özünde bir Balkan devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin sınır komşusu bir coğrafyaya dair Soğuk Savaş sonrası süreçte beliren dış politika amaçlarını, yumuşak güç unsurları yanında bir kamu diplomasisi aracı olarak bölgede her geçen gün etkinliği artan Türk Silahlı Kuvvetleri varlığını ve yaşanan gelişmelerin taraflar arasında nasıl bir algıya neden olduğunu ortaya koymaktır. Halihazırdaki Türk Silahlı Kuvvetlerinin bölgedeki varlığını anlayabilmek için ise tarihi arka planı çok iyi analiz etmek gerekir. Zira bölge, geçmişte uzun bir süre Türk barış nizamı ile huzur bulmuştur. Fransız İhtilâli'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik akımı ise başta Müslüman ve Hristiyan ahali olmak üzere Balkanların sakinleri arasında ayrılık tohumlarını ekmiştir. Osmanlı'nın bölgede etkinliğinin azalması ve ardından I, II. Dünya Savaşları neticesinde Güneydoğu Avrupa'da yeni bir ortam belirlemiştir. Fakat bu yeni durum da Balkanlara nihai barış ve huzuru getirememiştir. Soğuk Savaş sonrası süreçte Balkan coğrafyası Osmanlı dönemindeki huzur ve barış ortamını ararken bir kez daha şiddet sarmalının içine girmiş ve Türk Ordusu bir kamu diplomasisi vasıtası olarak bölge barışına katkı yaparak bölgenin etnik milliyetçilik girdabından kurtulmasına destek olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Soğuk savaş sonrası dönem, Balkanlar, Türk dış politikası Amaçları, Türk silahlı kuvvetleri, barışı destekleme harekâtları.

Abstract: The aim of this study is to put forth the foreign policy objectives, regarding the geography bordering the Republic of Turkey which is essentially a Balkan State, that emerged in the post-Cold War period, the presence of the Turkish Armed Forces whose effectiveness is increasing day by day in the region as a tool of public diplomacy as well as soft power elements, and how the developments are perceived among the parties. In order to understand the current presence of the Turkish Armed Forces in the region, it is necessary to analyze the historical background very well. Because the region had found peace with the Turkish peace order for a long time in the past. The nationalist movement that emerged with the French Revolution, on the other hand, sowed the seeds of separation among the inhabitants of the Balkans, especially the Muslim and Christian people. A new status emerged in Southeast Europe as a result of the decrease in the influence of the Ottomans in the region and the subsequent World Wars I and II. However, this new situation could not bring final peace and tranquility to the Balkans. In the post-Cold War period, while the Balkan geography was seeking an environment of peace and tranquility in the Ottoman period, it once again entered the spiral of violence and the Turkish Army contributed to the peace of the region as a public diplomacy tool and supported the region to get rid of the ethnic nationalism swirl.

Keywords: Post-cold war era, Balkans, Turkish foreign policy objectives, Turkish armed forces, peace support operations.

Geliş Tarihi: 01.02.2022

Kabul Tarihi: 01.10.2023

Yayın Tarihi: 31.12.2023

Atıf: Sediroğlu, S.C. (2023). Soğuk savaş sonrasında balkanlarda Türk dış politikası amaçları ve bu amaçlar ekseninde Türk silahlı kuvvetleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 1099–1116. Doi: 10.33437/ksusbd.1066481

GİRİŞ

Şark Meselesi'nin bir sonucu olarak Evlad-ı Fatihana yadigâr topraklardan göç ettirilen anlamlı sayıdaki muhacire ev sahipliği yapması yanında Balkan coğrafyasındaki Trakya toprakları ile Türkiye Cumhuriyeti aslında bir Balkan devletidir. Tarihi ve kültürel faktörler ile bölgeye özel önem veren Türkiye, son zamanlarda bölgenin jeopolitik konumunun çok daha da farkındadır. Geçmişten günümüze önemini korumuş olan Balkan coğrafyası; Batı, Orta Avrupa ve Anadolu arasında kavşak konumunda olup Adriyatik, Akdeniz, Karadeniz'e açılmak için mahreç özelliği ile bölgede söz sahibi olmak isteyen güçlerin dikkatini çekmektedir. Enerji koridorlarına ev sahipliği ile bölgenin jeopolitik konumu Soğuk Savaş sonrasında daha da anlamlı hale gelmiştir.

Bu makalenin amacı; Soğuk Savaş sonrası süreçte Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politika amaçlarını, bir kamu diplomasisi aracı olarak bölgede etkinliği artan Türk Silahlı Kuvvetleri varlığını ve bölgeye yönelik yaşanan gelişmelerin taraflar arasında nasıl bir algıya neden olduğunu ortaya koymaktır. Bu çalışmada "tarihi perspektif" ile "Uluslararası İlişkiler disiplini veçhesi" açısından konuya dair son güncel yaklaşımlar ortaya konacaktır. Çalışma, güncel gelişmeler ışığında tarafların yaklaşımlarını içermesi yönüyle bölgeye yönelik farklı bir değerlendirmeye kapı açmaktadır.

TARİHSEL ARKA PLAN

Balkanlar; Osmanlı Devleti'nin bölgedeki egemenliğinden çok önce yapılan göçler neticesinde Avarlar, Uzlar, Bulgarlar, Kumanlar gibi farklı Türk boylarının yerleşim yerleri olmuştur. Dolayısıyla bu coğrafyada Türk izleri Osmanlı'dan çok daha eskilere dayanmaktadır. Türk varlığının Balkan coğrafyasına girmesi M.Ö. II. yüzyılda İskit Türkleri ile başlamış, bunu M.S. IV. yüzyılda Hunlar, VI. yüzyılda Avarlar, IX. yüzyılda Peçenekler, XI. yüzyılda Kuman Türklerinin varlık göstermesi izlemiştir (Kurat, 1972: 19, 27, 45, 73, 98). Kuman Türkleri, Balkanların fethinde önemli görevler üstlenmiş ve bu fetih sırasında yaptıkları yardımlardan ötürü kendilerine yardımcı anlamına gelen "Pomoga" veya "Pomagadiç" denmiş ve bu kelimeler zamanla günümüze "Pomak" olarak intikal etmiştir (Eren, 1998: 198). Geçmişte Balkanlarda varlık gösteren yukarıda ifade edilmiş çok sayıdaki Türk unsuruna rağmen bölgenin tarihine yönelik yapılan pek çok çalışmada ekser çoğunlukla onlardan ziyade Osmanlı'ya atıf yapılmaktadır. Bunun sebebini ise gerek imaret gerekse düşünce hayatı gibi farklı konu başlığında Osmanlı'nın bölge coğrafyasında bıraktığı derin izlerde aramak gerekir.

Bölgenin Osmanlılar tarafından fethi ise birden olmamış, iç ve dış konjektürel şartların verdiği imkanlar nispetinde uzun bir periyotta gerçekleşmiştir. XIII. yüzyılda bir uç beyliği olarak kurulan Osmanlı Devleti'nin Trakya topraklarında yani Balkan coğrafyasında ilerleyişi, Süleyman Paşa'nın 1356 yılında Gelibolu Yarımadası'ndaki Çimpe Kalesi'ni ele geçirmesi (Uzunçarşılı, 1982: 156) ile önemli bir eşiği aşmıştır. Stratejik önemdeki bu mevki, Çanakale Boğazı'na ve Saroz Körfezi'ne karşı hâkim konumu ile müteakip dönemde hız kazanacak olan Trakya (dolayısıyla Balkan) fetih hareketlerine kapı aralamıştır.

Bu yeni dönemde Balkanların fethedilmesini kolaylaştıran faktörler ise bölgedeki mevcut dini, iktisadî, siyasî ve askerî yapının oldukça problemlili olması idi. Yani bölgedeki mevcut statüko, Türklerin batıya doğru fetih hareketlerine imkân taniyordu. Bir yanda Balkanlardaki Rum ve Latin kiliseleri arasındaki mücadeleler ile Bizans İmparatorluğu'nun toprak sahipleri arasındaki çekişmeler, diğer yanda ise derebeylerin küçük toprak sahipleri ile anlaşmazlıkları ve köylülerin içinde bulunduğu sefalet durumu Osmanlı fetih hareketlerine olumlu katkı sağlamıştır (Sediroğlu, 2008: 5). Ayrıca mutlak padişah otoritesine dayanan bir yönetim anlayışı ve çok erken tarihte düzenli ordu sisteminin benimsenmiş olması (Afyoncu, 2010: 1-2), Osmanlı'yı rakiplerinden farklı kılarak fetih sürecini hızlandırmıştır.

Öte yandan XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'dan Rumeli'ye yönelik yapılan Osmanlı fetih hareketleri ile birlikte Balkan toprakları, kökeni Oğuz'a dayanan Yörük aileleri ile renklenmiş ve gelen bu yeni topluluklar yerli halk ile kaynaşarak bölgede uzun yıllar devam edecek hoşgörü ve barış nizamının vuku bulmasına katkı sağlamışlardır. Bir arada kardeşlik ve huzur içinde yaşamış olan bu toplulukların arasına en büyük perdeyi çeken unsur ise Fransız İhtilali'nin ortaya

çıkardığı ayrılıkçı düşünceler olmuştur. Nitekim 1789 Fransız Devrimi'nin etkisiyle yaygınlaşan milliyetçilik akımı başlangıçta Avrupa devletlerinde, zamanla ise Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında etkisini göstermiştir.

Oysa Osmanlı Devleti yüzyıllar boyu süren sulh ve huzur ortamında, kendine özgü bir yapı sayesinde "Pax Ottomanica-Osmanlı Barışı" ile farklı unsurların sorunsuz bir arada yaşamasını başarmıştı. Günümüzde dört kişilik çekirdek bir aileyi bile aynı düşünce modelinde beraber tutmanın çok güç olduğu bir realite iken, oldukça renkli bir toplumlar mozağini barındıran bölge unsurları arasında yüzyıllar boyu sürecek olan huzur dolu bir birlikteliğin tesisi dikkate şayandır.

Fakat 93 Harbi diye de bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması, bölgenin mevcut statüsünü değiştirerek yeni güç dengesinin ve aktörlerinin belirmesine yol açmıştır. Özellikle Rusların Balkanlarda üstün bir statü kazanması, Batılı devletleri yeni arayışlara itmiş ve bu devletler Ayastefanos'un ağır şartlarını hafifleten Berlin Antlaşması'nın imzalanmasına destek vermişlerdir. Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarındaki etkin varlığının bir süre daha devamına katkı sağlamıştır. Ruslar ise Antlaşmayı hezimet olarak görmüş ve bunun müsebbibini Bismarck kabul etmişlerdir (Armaoğlu, 1997: 345).

Öte yandan Almanya Şansölyesi Otto von Bismarck'ın kurduğu Üçlü İmparatorlar Ligi, Rusya ile Avusturya'nın başta Bosna-Hersek ve Sırbistan coğrafyası olmak üzere Balkanlar üzerinde yaşadıkları anlaşmazlıklar üzerine 1878'de sona ermiştir (Armaoğlu, 1997: 345). Avusturya'nın ve Rusya'nın "Balkan politikaları" ise bölgede varlığını devam ettirme çabasındaki Osmanlı egemenliğini göz ardı etmiştir.

1878'de askeri, siyasi ve iktisadi açıdan büyük bir sarsıntı geçiren Osmanlı Devleti, bölgedeki nihai darbeyi ilerleyen periyotta Balkan Harpleri (1912-1913) ile yemiştir. Balkan Savaşları Osmanlı Devleti açısından arzu edildiği şekilde netice vermemiş ve anlamlı miktarda toprak kaybetmiştir. Kayıpları telafi için Balkan Savaşlarından sonra büyük idealler ile girdiği I. Dünya Savaşı ise Osmanlı'yı bölgede eski gücüne kavuşturmadığı gibi daha da küçülerek ve parçalanmış olarak savaştan ayrılmasına neden olmuştur.

Osmanlı sonrası dönemde, iki Dünya Savaşı arasında, Balkan devletleri ulus devlet yapılarını takviye etmeye dönük mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte I. Dünya Savaşı sonrası Balkanlarda ortaya çıkan yeni siyasi sınırlar Bulgaristan ve Arnavutluk açısından olumlu karşılanmamıştır. Buna karşılık Romanya, Yugoslavya ve Türkiye ise mevcut düzenin korunmasından yana bir tutum sergilemişlerdir. Lozan Antlaşması sonrasında ikili sorunlarını çözüme kavuşturan Ankara ve Atina yönetimleri, Avrupa'da beliren Alman ve İtalyan tehlikesinin farkına vararak yeni bir siyasi iklime imkân tanımışlardır. Bu sayede gelişme gösteren Türk-Yunan yakınlaşması ise Balkan Antantı'na kapı aralayarak 14 Eylül 1933'te Dostluk Antlaşması'nı netice vermiştir. Bulgaristan tehlikesi karşısında Romanya ise 17 Ekim 1933'te Türkiye ile bir dostluk antlaşması imzalamıştır. Balkanlarda beliren bu yakınlaşma sürecine Yugoslavya da 27 Kasım 1933'te Türkiye ile dostluk antlaşması imzalayarak dâhil olmuştur. En nihayetinde olası bir Alman ve İtalyan tehdidine karşı dört devlet 9 Şubat 1934'te Balkan Antantını imzalamışlardır (Armaoğlu, 1997: 173-175). Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'nın Balkan Antantı'nda yer alması; bölgesel güvenlik şemsiyesi oluşturma gayretinin bir sonucu olmuştur. Sonrasında artan İtalyan tehlikesi Antant'ın etkinliğini zayıflatmış ve 1941'de bu oluşum sona ermiştir.

Balkan devletleri, II. Dünya Savaşı sonrasında "Kapitalistler" ve "Sosyalistler" olarak ikiye ayrılmıştır. 1945-1948 yılları arasında Türkiye ve Yunanistan, Batı Dünyası içerisinde yer alırken diğer Balkan devletleri Sosyalist Blok'ta yer almıştır. 1950-1951 yıllarında Sosyalist Blok içindeki Bulgar idaresi, ülkesindeki Türk nüfusu göçe zorlamıştır. Sovyetlerin bölgeye dönük artan ilgisi ise Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan'ı kaygılandırarak yeni bir girişimi tetiklemiştir. Bu kapsamda her üç devlet 28 Şubat 1953'te Ankara Antlaşması'nı (Dostluk ve İşbirliği Antlaşması) imzalamışlardır (Milliyet, 1 Mart 1953: 1). Ardından bu üçlü birliktelik, 9 Ağustos 1954'te Bled Antlaşması ile ortak savunma ve iş birliğine dönüşmüştür. Fakat Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın aralarındaki ihtilaflar (Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs meselesi, Sovyet-Yugoslav yakınlaşmasının neden olduğu rahatsızlık vs) ise üçlü birlikteliğin ömrünü kısaltmış ve Balkan Paktı 1960 yılında resmen sona ermiştir (Kayapınar vd., 2012: 91). Bununla birlikte gerek Balkan Antantı (1934) gerekse Balkan Paktı (1953); Balkanlarda olası

bir tehlikeye karşı bölge devletlerinin iş birliği zemininde ortak güvenlik ve savunma sistemlerini kurabileceğine yönelik önemli birer girişim olarak tarihteki yerini almıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte bölgede dikkat çeken bir diğer önemli husus ise Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin diğer Balkan devletlerine göre etkinliğini arttırması olmuştur. Ayrıca Soğuk Savaş yıllarında kapalı rejimlerin tutumunun etkisi ile Balkanlardaki Müslüman-Türk unsurlarla ilişkilerde sınırlı gelişmeler kaydedilmiş ve Balkan coğrafyasından Türkiye'ye göçler devam etmiştir. 9 Kasım 1989'te Berlin Duvarı'nın yıkılması, komünist rejimlerin son bulması ile birlikte Soğuk Savaş dönemi sona ermiş ve yaşanan demokratik gelişmeler diğer halklar gibi Balkan halkları açısından da umut olmuştur.

BALKAN COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ

Platon (Timaios), İbn-i Haldun (Mukaddime), Montesquieu (İran Mektupları, Kanunların Ruhu Üzerine), Fredrich Ratzel (Politische Geographie), Karl von Haushofer ve Hans Morgenthau (Uluslararası Politika) gibi birçok önemli şahsiyet; "coğrafi faktörlerin siyasetin üzerindeki etkisini" ifade etmiş olup bu söylev, teknolojik gelişmeler ile küreselleşen dünyamıza rağmen yeryüzü ve siyaset ilişkisinde güncelliğini korumaktadır. Nitekim "coğrafi faktörlerin" (coğrafi konum, iklim, yer şekilleri, hidroğrafya, bitki örtüsü, topoğrafya vs.); siyasal tutum ve davranışlara dolayısıyla ülkelerin kaderine yön verdiği, bu kapsamdaki stratejik eğilimler ve eylemlerin bazen geri dönüşü mümkün olmayan bir yola girilmesine neden olduğu tüm kesimlerce kabul görmektedir.

Günümüzde "coğrafi faktörlerden" "coğrafi konum" başlığında ele alınabilecek "bitişik bölge" kavramı ise oldukça önemli bir hal almıştır. Özellikle yasal ülke alanlarının hemen bitişiğindeki bölgelerden gerçekleşen göç hareketleri, kaçakçılık, terörist grupların sızma girişimleri, çevre kirliliği gibi farklı başlıklarda hedef ülkeyi tehdit edebilecek gelişmeler yaşanabilmektedir. Bundan dolayı devletler kendisi sınırlarına bitişik veya yakın emniyet kuşağı kabul ettiği yabancı ülke alanlarını da güvenlik kaygıları ile dikkate almaya başlamıştır. Bu durum, her geçen gün yeni hedefler ortaya koyan ve bölgesel güç konumundaki Türkiye için de geçerlidir. Nitekim geçmişte Türkiye'nin kıtalar arası konumu ve önemli suyollarına sahip olması, ekseri çoğunlukla salt mevcut coğrafi durumu ile analiz edilirken bu yaklaşım günümüzde değişmiş, mevcut konumu sadece ülkenin sınırları ile değil aynı zamanda ülke sınırlarına yakın bölgeleri de içerecek şekilde yani Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu'yu da dikkate alacak şekilde değerlendirilmeye başlanmıştır.

İfade edilen bu üç farklı coğrafyadan Balkanların durumu ise tarihi, kültürel, coğrafi, insani yönleriyle Türkiye için farklı bir anlam taşır. Balkan coğrafyası, Batı uygarlığını hedeflemiş Ankara'nın bu dünyaya açılışında köprü vazifesi görmektedir. Türkiye'nin selefi Osmanlı Devleti'nin imparatorluk günlerinde gücünün dayanak noktasını teşkil eden bu coğrafya, geçmişteki kadar olmasa bile günümüzde anlamlı miktarda farklı kimlikleri barındırmaktadır. Fransız İhtilali'nin neden olduğu ulusçuluk akımının son iki yüz yıldır bölgedeki kimlikler üzerinden yürüttüğü çatışmaların nihayete erdiğini söylemek ise mümkün değildir. Günümüzde de kimlikler üzerinden bölge halklarını daha da alt parçalara ayırıştırma çabası halen devam etmekte olup bu durum bölgede istikrarsızlığa yol açarak Türkiye'yi etkileme potansiyeline sahiptir.

Her ne kadar bölgenin birlikteliğine yönelik retorikte olumlu söylemler geliştirilerek kültürel-dinî açıdan mozaik bir görünümüne sahip olduğu iddia edilse de hakikatin böyle olduğu epey bir tartışmalıdır. Zira tarihteki bölgesel barış ortamı oldukça hassas dengeler gözetilerek ancak belirli periyotlarla devam ettirilebilmiştir. Kaldı ki Osmanlı sonrasında yaşanan gelişmeler dikkate alındığında Avrupa'da Balkanlar kelimesi etnik çelişkiler ve büyük güçlerin bölgesel mücadelesini çağrıştırır hale gelmiştir (Brzezinski, 2015: 175)

Öte yandan her zaman büyük güçlerin rekabetine açık olmuş Balkanlar, Samuel P. Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması Teorisi" yaklaşımında belirttiği kültürler arası çatışmanın muhtemel fay hatları olarak kabul görmüştür. Geçmişte Müslüman ülkelerin Bosna hükümetini desteklerken, Sırp'ların da Hırvatlara, Boşnak Müslümanlara ve Arnavutluk Müslümanlarına karşı savaştığı örneğinden yola çıkarak Huntington, Balkanların dinsel hatlar uyarınca Balkanlaşmış olduğu iddiasındadır (2015: 176). Tarihin farklı zamanları da büyük güçlerin bu fay hatlarında jeopolitik tutumlar sergilediğini göstermektedir.

Oldukça sorunlu bölgeler ve konu başlıkları içermesi noktasında akademya umumiyetle hem fikir olmakla birlikte bölgenin net bir coğrafi tanımlaması noktasında ayrılmaktadır. Günümüzde Balkan Yarımadası'nın berrak bir coğrafi tanımlaması meselesi tartışmalı olsa da bu husus, ekseriyetle kuzey sınırı ile ilgili olup doğu, güney ve batı sınırları hakkında bir görüş birliğinden söz etmek mümkündür. Batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen dağ silsilesi olan Balkan Dağlarından adını alan Güneydoğu Avrupa'nın bu değerli bölgesi için bazı coğrafyacılar Balkanların kuzey sınırını Tuna ve Drava nehirleri olarak kabul etmekte, bazıları ise bu sınırı Karpat Dağları kabul etmektedir. Karpat Dağları şeklindeki sınırlama ile Balkan Yarımadası'nın 1.000.000 km² kadar bir yüzölçümü kapladığını söylemek mümkündür (Karpat, 1992: 25).

Bölgenin kuzey sınırlarına yönelik farklı düşünceler olmakla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı resmî internet sitesinde Balkan ülkeleri şu şekilde sayılmaktadır: Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Romanya, Sırbistan, Slovenya, Türkiye, Yunanistan (Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Balkanlar, 2021). Aslında bu durum bölgeye yönelik en geniş anlamda bir tanımlamanın Ankara tarafından kabul gördüğüne işaret etmektedir.

Farklı sınırsal tanımlamalara karşılık Balkanları önemli kılan ve diğer devletlerin de bölgeye dönük politika geliştirmelerinde etkili olan, bölgenin coğrafi konumudur. Balkanlar coğrafi konumu nedeniyle bir yandan Batı ve Orta Avrupa diğer yandan Adriyatik, Akdeniz vasıtası ile de Anadolu'ya ve Ortadoğu'ya açılmak için kritik önemdedir. Nitekim bölgenin doğudan Asya ve Afrika kıtalarına nüfuz edebilme imkânı vermesi, tarihte çeşitli milletler arasında bir mücadele alanı olmasına yol açmıştır (Keskin, 2013: 1).

İnsan, tarihi, coğrafi ve kültürel zenginliğine karşın öz enerji kaynakları açısından sınırlı bir durumdaki Balkanlar, bu eksikliğini jeopolitik konumu ile gidermektedir. Nitekim Balkan coğrafyası, Hazar bölgesi ve Ortadoğu enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması üzerinde önemli bir konuma sahiptir (Türbedar, 2003: 214-215; Fouskas, 2004: 80). Bu durum, bölgeye enerji koridoru olma yolunda kapı aralar.

Bunun yanında muhtemel tehdit potansiyelleri dikkate alındığında NATO sınırları açısından Balkanlar; bir jeopolitik bekçi ve ileri karakol konumundadır. Bundan dolayı bölge, NATO'nun genişleme süreci için oldukça önemli bir alan kabul edilmektedir. Ayrıca Balkanlar, enerji kaynaklarının ulaşım yollarından emniyetli bir şekilde Avrupa'ya nakli konusunda ayrı bir değer taşımaktadır. En nihayetinde geçmişte olduğu gibi günümüzde de Avrupa'nın güvenliğine doğrudan etki yapan Balkanların güvenliği sağlanmadan Kıta Avrupası'nda tesis edilecek bir güvenlik şemsiyesi eksik kalmış olacaktır.

Batı Dünyası, bu gerçeklerden hareketle başka bir güç merkezine meyiletmesine fırsat tanımamak için Balkan devletlerinin kendi güvenlik sistemlerine dahil edilmesi politikasına ağırlık vermiştir. Bölgenin jeopolitik öneminin bilincinde olan NATO, dolayısıyla ABD, AB, Rusya ve Çin gibi küresel güçler de her geçen gün Balkanlarda daha etkin olmaya gayret etmekte ve bu durum yeni mücadele alanlarının doğmasına sebebiyet vermektedir.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE BALKANLARDA TÜRKİYE VE BÜYÜK GÜÇLER

İki kutuplu dönemde dünya pek çok kez ABD-SSCB arasındaki “dehşet dengesini” yaşamış (Sönmezoglu, 2019: 450) ve oldukça tedirgin geçen Soğuk Savaş yıllarından sonra ise ABD, uluslararası sistemin rakipsiz tek en büyük gücü olarak belirmiştir. Bu son gelişme, yeni bir uluslararası sistem kabul edilmiş ve ABD sistemin tek başat gücü olarak dünya ve bölgesel sorunlara kendi anlayışı ile çözüm arayışlarına girişmiştir. Soğuk Savaş'ın ardından başta Doğu Avrupa olmak üzere dünyada yaşanan pek çok değişim, Balkan coğrafyasında da kendisini göstermiştir (Sander, 1996: 440, 515-521). Bu yeni dönemle beraber Sovyet dönemi merkezi planlı içtimai hayat konuları ve biçimlerinin hâkim olduğu ülkeler büyük dönüşümler geçirerek Batı demokrasilerine eklemlendirilmeye başlamış, bu tarz ülkelerde ekonomi, siyaset, sosyal hayat ve güvenlik gibi oldukça farklı alanda hızlı reformlara tanıklık edilmiştir. Bu kapsamda Doğu Avrupa ülkeleri gibi Balkan ülkeleri de değişime tanıklık etmişlerdir.

Bununla birlikte XIX. yüzyılda parlayan milliyetçilik rüzgârı Balkanlarda hiçbir zaman sönmemiş ve yeni krizlerin fitilini ateşlemiştir. Nitekim Bosna Krizi 1992'de ortaya çıkmakla beraber, uluslararası sistemin tek hâkimi ABD yaşanan gelişmelere başlangıçta seyirci kalmış, insani yardımlar ve BM

arabulucuları vasıtasıyla birtakım girişimler ortaya koymakla birlikte Bosna-Hersek'teki olaylara ancak 1995'te ciddi anlamda müdahale etmiştir (Arı ve Pirinççi, 2011: 25). Bu müdahalenin ardından gerçekleşen 1995 Dayton Antlaşması (Uçarol, 2000: 842) ise bölgeye göreceli bir barış ortamı sağlamış fakat oluşturduğu yeni devlet modeli adeta su doku çözürcesine entiteler, Halk Meclisi ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan iki meclisin eğilimleri, kantonlardaki merkezi teşkilatın kurumlarının entitelere tahsisi gibi pek çok olasılığı dikkate alarak hareket etmeyi gerektiren emsali görülmemiş ve işlevselliği oldukça sınırlı yeni bir devlet mekanizmasını dünyanın gündemine sokmuştur. Gerçi günün koşullarında Dayton Antlaşması Bosna-Hersek için ehven-i şer bir modeldi. Fakat bu yeni düzenlemenin günümüzde Bosna-Hersek'te cari devlet idaresini için içinden çıkılmaz bir yapı haline dönüştürdüğü de bir başka realitedir.

Bunun yanında Kosova ve Makedonya'da da gelinen son durum, bölgeye kalıcı barış getirmek ve istikrarı temin etmek için kesin sonuçlar üretme noktasında oldukça yetersizdir. Fakat ABD yakın dönemde bölgede varlık bulundurma noktasında hedefine ulaşmıştır. ABD'nin Kosova, Bosna-Hersek ve Makedonya'da "elde ettiği stratejik avantajı korumaya devam edeceği öngörülmektedir" (Arı ve Pirinççi, 2011: 25).

1992-1995 Savaşlarından sonra 2000'li yıllarla beraber NATO ve AB, bölgedeki otorite boşluğunu doldurmak için girişimlerde bulunmuştur (Çalış ve Önsoy, 2012: 6). ABD, bölgede "dışlanmamak ve hatta mümkün olduğunca ağırlığını hissettirmek için NATO mekanizmasıyla bölge üzerindeki etkinliğini sürdürmeyi amaçlamıştır" (Arı ve Pirinççi, 2011: 24).

11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD yönetimi önceliğini Orta Asya ve Ortadoğu'ya verirken (Arı ve Pirinççi, 2011: 21) Balkanlara yönelik sorumluluğu AB'ye bırakmıştır. ABD, Afganistan ve Irak savaşı için gereksinim duyduğu askerleri Balkanlardan çekmiştir. Fakat müteakip dönemde bölgede etkinliğini NATO şemsiyesi ile yeniden pekiştirmiştir. İlerleyen dönemde Bulgaristan ve Romanya NATO'ya alınmış ve bu ülkeler ABD'ye askerî üs sağlamışlardır. ABD'nin talebi üzerine Hırvatistan, Arnavutluk ve Makedonya; Irak Savaşı öncesi ABD'yi destekleyen bir tutum içine girmişlerdir.

Balkanlar, ABD için daha ziyade bir güvenlik meselesi olarak görülmektedir. ABD'nin Bosna, Kosova ve Makedonya'da yaşanan krizlerdeki müdahalesini sadece insani amaçlı politikalar ile açıklamak mümkün olmayıp Soğuk Savaş sonrasında şekillenmeye başlayan yeni uluslararası sistemden kaynaklanan stratejik kaygılar, Amerikan politikalarında belirleyici olmuştur. Bu kapsamda ABD dolayısı ile AB'nin yürürlüğe koyduğu Balkan politikası; Balkan ülkelerinin Avrupa-Atlantik ittifakına dâhil olmaları ve bu çerçevede ilgili kurum ve kuruluşlara iştirak ederek askeri ve siyasi yapıya entegre olmalarının sağlanmasını hedeflemektedir (Arı ve Pirinççi, 2011: 25).

Soğuk Savaş sonrasında ABD yanında dış politik ortam okumalarında güncelleme yapan bir diğer devlet Türkiye'dir. Gerçi Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan ve henüz daha test edilmemiş yeni dünya düzenine yönelik kaygılar taşımakla birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılması, Ankara açısından önemli bir güvenlik sorununun hallolması anlamına gelmiştir. Fakat diğer taraftan güç dengesinde oluşan dengesizlik, yakın kuşağında yeni problem sahalarının doğmasına neden olmuştur. Türkiye'nin bu yeni dönemde beliren sorun sahaları konumundaki Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu'ya komşu durumu ve bu bölgelere askeri ulaşılabilirlik açısından kolay bir konumda olması; ABD'nin dikkatinin yeniden Ankara'ya çevrilmesini sağlamıştır (Aydın ve Ereker, 2014: 134).

ABD'nin Balkanlarda Türkiye'yi de dahil ettiği olası senaryolara karşılık bu yeni dönemle birlikte Türk dış politikası bölgeye dönük daha aktif bir tutum içerisine girmeye istekli olmuştur. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti bölgede yaşanan gelişmelere başlangıçta tarihi ve kültürel mirasın izleri ile dâhil olmuş zamanla konu jeopolitik, siyasi, askeri ve ekonomik olarak farklı bir boyuta evrilmiştir. Evlad-ı Fatihan kabul ettiği soydaşlarını barındıran Balkan coğrafyasına mevcut konjonktürde Türk ilgisi yeniden gün yüzüne çıkmış ve yeni güvenlik algılamalarından ötürü Balkan coğrafyasının Türkiye'nin emniyet kuşağında olduğu hatırlanmıştır.

Ankara'nın bölgedeki soydaşlarına ve Müslümanlara yönelik güncel aktif dış politikası ise "Balkan Müslümanlarının koruyucusu rolüne yeniden soyunmakta" (Huntington, 2015: 176) şeklinde Batı Dünyası'nda bir algıya yol açmış ve birtakım kesimlerde kaygıya neden olmuştur.

Aslında bu tarzı bir algı ve bundan kaynaklı kaygılar anlamsızdı. Zira Ankara'nın bölgedeki yürüttüğü çalışmalar; istikrar, iş birliği, barış hedefli idi ve bölge sakinlerinin Batı Dünyası'na dahil olması gayesini gütmekteydi. Nitekim bu durum Türkiye-Sırbistan Yüksek Düzeyli İş birliği Konseyi'nin 2019 yılında gerçekleşen ikinci toplantısının ardından Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vučić arasında düzenlenen ortak basın toplantısında Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından şu sözlerle ifade edilmiştir: *“Bölgenin Avrupa-Atlantik yönelimini destekliyoruz. Bölge ülkelerine mevcut sorunları geride bırakarak aralarındaki diyalog ve iş birliğini artırmaları için yardımcı olmaya çalışıyoruz.”* (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî İnternet Sitesi, “

SSCB'nin dağılmasının Kafkasya ve Orta Asya'daki stratejik bölgelerde güç boşluğu ya da boşluklarının doğmasına neden olması gibi Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ olmak üzere altı cumhuriyet ile Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerinden müteşekkil Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılması da Balkanlarda bir güç boşluğunun meydana gelmesine zemin hazırlamıştır (Arı ve Pirinççi, 2011: 3). Türkiye Balkanlar'ın istikrarı ve refahında yapıcı rol oynuyor”). Bu boşluk, kısa sürede SSCB'nin mirasçısı konumundaki Rusya Federasyonu tarafından doldurulmak istenmiştir. Rusya Federasyonu zamanla SSCB'nin varisi sıfatıyla yeni taleplerle yola koyulmuş ve Balkanlar özelinde Ortodoks Hristiyanlık inancını manipüle etme gayreti içerisinde olmuştur. Ruslar, XVIII. yüzyıldan itibaren gündeme taşıdığı Ortodoks ve Slav kökenli unsurların hamisi sıfatını, yeni girişimleri ile canlandırmaya çalışmışlardır. Kültürel alanda yaptığı girişimleri ve özellikle Kiril alfabesinin hala bazı bölgelerde yaygınlığını korumasına yönelik tutum ve davranışları Rus diasporasının önemli bölgesel çalışmalarıdır. Öte yandan Rusya Federasyonu, Kosova'nın bağımsızlığına kendi federasyonu içerisinde yer alan ayrılıkçı akımlara emsal olacağı gerekçesi ile karşı çıkmaktadır.

Tüm bu aktörler yanında Balkanlarda varlığını her geçen gün fazlası ile hissettiren bir diğer ülke ise Çin'dir. “En uzun bağımsız dış politika tarihine sahip ülke olan ve dış politikasını geleneksel olarak ulusal çıkar üzerine oturtan Çin” (Kissenger, 2000: 926) açısından Balkan coğrafyası AB'ye açılan bir arka kapıdır. Zira Avrupa pazarları açısından bu bölge daha az maliyetlidir. Çin'in önlenemeyen ekonomik yayılmacılığı ve “dış politikada sürdürmüş olduğu proaktif dış politika yaklaşımının bir yansıması” (Şahin ve Erenel, 2021: 729) olan Tek Kuşak-Tek Yol Projesi (One Belt-One Road) ile Balkanlarda gerçekleştirdiği yatırımlar ve limanlar elde etme girişimi dikkat çekicidir.

Son dönemde ise AB ve AB'nin lokomotifi konumundaki Almanya, Balkan ülkeleri ile ticari ve ekonomik faaliyetlerini arttırmakta, bölge ülkeleri üzerinde nüfusunu kuvvetlendirmektedir. Almanya'nın dış politika hedefleri ile uyumlu olarak AB ve NATO ise bölgede etkinliğini her geçen gün daha belirgin hale getirmektedir (Oğultürk ve Dağıstan, 2017: 50). Bununla birlikte AB'nin bölgeye yönelik inşa sürecinin başarılı olması için Kosova sorunu ayrı bir öneme sahiptir. Zira AB'nin kurumsallaşması ve etkinliğinin artması adına bölgede istikrar ve barışın vuku bulması arzulanmaktadır (Emiroğlu, 2010: 508).

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN BALKANLARDAKİ DİŞ POLİTİKA AMAÇLARI

Türkiye Cumhuriyeti'nin banisi Mustafa Kemal Atatürk ve sonrasındaki periyotlarda Türk dış politikasında dönemsel öncelikler olmakla birlikte hâkim olan ana ilkeler: Lozan kazanımlarını korumak, güçler arasında denge kurmak, “yurtta sulh, cihanda sulh” anlayışı ile ülke ve dünya barışını korumak-katkı sağlamak, tam bağımsızlık, millilik, hukuka bağlılık, modernleşme çabaları, gerçekçilik, rasyonalizm ve demokratikleşmedir. Bu ilkelerde zamanın ihtiyaçları gözetilerek bazı güncellemeler yapılmıştır.

Devlet yönetim sistematğinde bu durumsallık yaklaşımının tatbik edilmesi ise gayet doğaldı. Zira değişim insanın, kâinatın ve dolayısıyla devletlerin de doğasında vardır. Kaldı ki canlı organizmalar gibi kabul edilen devletler mevcut değişimlere ayak uydurmak durumundadırlar. Bu hakikatten yola çıkarak Soğuk Savaş sonrası beliren yeni dönemde Türkiye Cumhuriyeti tarihin kendisine sunduğu fırsatları değerlendirerek güncel dış politikalar geliştirmiş ve dış politika amaçlarını öncelikle yakın emniyet kuşağı bölgeleri ile birlikte dikkate almıştır. Bunun yanında Ankara ulusal çıkarları perspektifinden hareket etmeyi ihmal etmemiştir.

Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde çalkantılı bir bölgesel ve uluslararası ortamda revize edilmiş Türk dış siyaseti, mevcut hedeflerini farklı bir boyuta taşıyarak geçmişin mirasçısı yaklaşımı ile proaktif tutum benimsemiştir. Ankara'nın bu tutumu ise farklı yakıştırmalara kaynaklık etmiştir. Örneğin Huntington'a göre Türkiye geçmişte oynadığı role, Balkan Müslümanlarının koruyucusu rolüne yeniden soyunmuştur (2015: 176). Bu bakış, Batı penceresinden tek istikametli bir mana yüklemesi olup Doğu ve Batı'nın sentezindeki Türkiye için bölgede etkinliğinin artması farklı boyutlar taşımaktadır. Evrensel insan hakları değerlerinin korunması, günümüz dünyasında artan karşılıklı bağımlılık, iş birliği, ulusal çıkarlar noktasında azami faydanın elde edilmesi, sadece kendi ülkesi için değil tüm dünya milletleri için barış talep etmek gibi pek çok konu başlığı Türkiye'nin bölgesel etkinliğindeki faktörlerdir.

Bununla birlikte Türk Dışişleri Bakanlığı'nın resmî internet sitesinde Balkanlara yönelik "Bölgesel sahiplenme" ve "kapsayıcılık" ilkelerine vurgu yapılmaktadır. Kaldı ki tarihi ve kültürel mirasın üzerinde hak iddia etmek aktif bir tutumu gerektirmektedir. Ankara bu tarz söylemleri sıklıkla ifade etmekte ve tüm Balkan halklarına eşit mesafede olduğuna dikkat çekmektedir. Bölge uluslarını dışlamadan kucaklayıcı bir tavır içinde olmak ise samimiyet ve fedakârlık gerektirir. "Karşılıksız bir ihsan", bölge halklarının kazanılması noktasında önemli hususlardır. Günümüzde Türk Hariciyesi'nin Balkan politikasının dört ana eksenini yani "üst düzeyli siyasi diyalog, herkes için güvenlik, azami ekonomik entegrasyon ve bölgedeki çok etnikli, çok kültürlü, çok dinli toplumsal yapıların muhafazası" düsturları (*Türkiye Dışişleri Bakanlığı*, Balkan Ülkeleri ile İlişkiler, 2021) ise zamanın ve bölgenin hakikatleri ile uyuşmakta ve emperyal bir gaye taşımamaktadır.

Diğer yandan Türk dış politikası ulusal çıkarları kapsamında geliştirdiği diğer bölgesel politikalarda olduğu gibi Balkanlar özelinde de hassasiyetlere özen göstermekte, bölgenin çok renkli, mozaik yapısını her daim dikkate almaktadır. Bölgedeki sorunların girift yapısı ve bu sorunların "Domino Taşı" teorisindeki gibi çok kısa sürede yayılma olasılığı (Emiroğlu: 2010: 4) ise Türk dış politikası karar mercilerini daha duyarlı davranmaya zorlamaktadır.

Bir devletin dış politikası incelenirken göz ardı edilmemesi istenen önemli bir kavram ise "ulusal çıkar" ve bu genellikle devletlerin dış politika amaçları ile iç içe geçmiştir. Dış politikada belirleyici olan "ulusal çıkar", Donald Neuchterlein'in tanımına göre "bir egemen devletin dış çevresini oluşturan diğer egemen devletler ile ilişkili olarak algılanan ihtiyaç ve arzular"dır (Sözmezoğlu, 2019: 351, 355, 356).

"İnsan doğası" yaklaşımında çıkar kavramına öncelik veren Hans Morgenthau ise ulusların da bireyler gibi çıkarlarının olduğuna işaret eder ve "ulusal çıkar" kavramına önem verir (Eralp, 2011: 73). Devletler de ulusal çıkarları doğrultusunda dış politikalarını icra ederler. Türk dış politikası da dönemsel şartların öngördüğü çizgide "ulusal çıkar" kavramını güncellemektedir.

Diğer yandan devletlerin dış politika amaçları farklı kategorilerde değerlendirilebilir: Var olmaya ilişkin amaçlar, güvenlik-prestij yelpazesi üzerindeki amaçlar, uzun dönemli/jeopolitik ve ideolojik amaçlar, statükocu ve emperyalist/yayılmacı amaçlar (Sönmezoğlu, 2019: 367-383).

Var Olmaya İlişkin Amaçlar

Siyasi sınırları belirlenmiş bir anavatanın korunması devletler açısından en esaslı bir amaçtır. Zira bu durum, toplumların ve oluşturdukları devletin bekası ile alakalıdır. Toplumlar sevinçlerini ve kederlerini vatan denilen topraklarda yaşayarak yurt toprağına bir anlam kazandırır. Her devletin var olmaya yönelik, varlığını korumaya yönelik ve ekseriyetle ana vatan olarak kabul gören bölgelere yönelik amaçları vardır ve bu amaçlar ile hayat bağlarını perçinler ve mobilize olurlar. Peki devletlerin var olmaya yönelik amaçları sadece anavatan kavramı ile mi sınırlıdır. ABD'nin binlerce kilometre ötedeki Afganistan veya Irak gibi müdahalelerinde anavatanın korunması kapsamında bir tutum içinde olması neyle açıklanır. Yine geçmişte 1962 Küba Krizinde yaşananlar ABD açısından ana karasının güvenliği ve bekası için hayati olarak değerlendirilmiştir. ABD Başkanları Cumhuriyetçi de olsa, Demokrat da olsa kendi ana kıtasından çok uzaklardaki bir gelişmeyi var olmaya yönelik amaçlarla ilişkilendirebilmektedir.

Öte yandan Rusya Federasyonu Ukrayna'da, Kırım'da, Gürcistan'da yaşanan gelişmeleri bir güvenlik meselesi algılayarak konuyu çok rahat anavatanın savunması noktasına getirebilmektedir. Zaten geçmişte Polonya özelinde bile konu Ruslar için pek çok kez anavatan savunulması bağlamında ön görülmüştür.

Soğuk Savaş sonrası dönemde bir anda üç tarafında çatışma bölgelerinin ortaya çıkması Türkiye açısından bir hayat ve var olma meselesi olarak belirlemiştir. Zira dünyadaki bazı yaşamsal gelişmelere verilecek geç bir tepki ve müdahale, ölüm döşeğindeki hastaya yeniden hayat vermek gibi oldukça zor bir iştir. İşte daha bu safhaya gelmeden proaktif bir tutum içinde olmak dış politikanın gereğidir. Türk dış politikası da yeni dönemle birlikte yakın kuşağındaki gelişmelere yönelik böyle bir tutum içerisinde olmuştur.

Kaldı ki günümüzde devletler; çevrelerinde yakın emniyet kuşaklarının mevcut olmasını, bekaları ve varlıkları ile özdeş olarak görmekte ve kendi anlayış kriterlerine göre sorunsuz komşuluklar arzu etmektedirler. Bu husus Türkiye açısından da geçerlilik arz etmektedir. Nitekim Ankara; günümüzde artan uluslararası terörizm, uluslararası uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, insan ticareti, kitlesel göç hareketi ve çevresel problemler gibi tehditler dolayısıyla yakın kuşağında sorunlu bölgeler istememektedir. Zira bu problem başlıkları zamanla "kelebek etkisi" ile var olma gayretlerini akamete uğratabilir. Bölgede kesin bir istikrarlı yapının hâkim olması Türkiye'nin kendi varlık amacı açısından hayatidir.

Güvenlik-Prestij Yelpazesi Üzerindeki Amaçlar

Güvenlik-prestij yelpazesi üzerindeki amaçlar açısından durum, diğer amaçlar ile kıyaslandığında çok daha farklıdır. Belirtilen amaç türlerini birbirinden ayıran sınırları belirlemek son derece güç olup zaman zaman birbiri ile örtüştük bir hal de gösterebilmektedir (Sönmezoğlu, 2019: 370).

Geniş anlamda güvenlik kavramı enerji, çevre, gıda, siber-bilişim gibi oldukça farklı boyutta bir anlam taşımasına karşılık, dar anlamda klasik askeri/siyasi boyutu anlaşılmakta olup bu anlamdaki güvenlik amacı ulus/ulusal devletin var olma amacıyla yakından ilgilidir. "Bir ülkenin dış politikası açısından güvenlik kavramının sınırlarını belirlemek pek de kolay değildir." Fakat realizmin varsayımından hareketle devletler güçlerini maksimize ederek kendi güvenliklerini yasal sınırların ötesine taşımaktadır (Sönmezoğlu, 2019: 371, 373). Öte yandan güvenlik kavramı, olası güvensizlik olasılıklarının kaldırılması durumunu da ifade eder.

Günümüzde farklı güvenlik tanımları yapılmakta olup esasında bu tanımların pek çoğu güvenlik kavramını nasıl algıladığınız ile de ilgilidir. Örneğin çok güvenli bir sitede yaşayan, emniyet sistemleri üst seviyedeki araba modellerini tercih eden, çocuklarını özel güvenli okullarda eğitim görmesini sağlayan bir kişi ile şehrin gettolarınızda yaşayan kişinin şehrin güvenliğine karşı bilinçaltında yorum getiriş tarzı tamamen farklıdır. Aynen bunun gibi devletler de günümüzde kendi güvenlik algıları ile dış ortamı analiz ederek farklı güvenlik politikaları üretirler. Bu politikalar zamansal ve mekânsal olarak değişiklik gösterebilir.

Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde Türkiye'nin yeni güvenlik anlayışı bu değişikliğin bir yansıması olarak sınırlardan ziyade sınırların ötesini kapsamaktadır. Sınır aşan güvenlik kavramında mümkün olduğunca kolektif güvenlik anlayışı (Yenal, 2020: 22) ile Türkiye günümüzde bölgesel oluşumlarda ve misyonlarda bayrak göstererek çeşitli görevler almaktadır.

Realist/geleneksel yaklaşımlar Soğuk Savaş boyunca güvenlik gündemini belirlemiştir. Soğuk Savaş'ın ardından ise güvenliğin tanımı ve ilgi sahalarına yönelik farklı yaklaşımlar görülmüştür. Küresel ve ulusal siyasetin askeri güvenlik kavramı artık pek çok konu başlığını içeren ve daha da küreselleşen tehditleri kapsayan "yeni güvenlik" kavramını gündeme getirmiştir.

Bary Buzan'a göre de devletlerin güvenlikleri artık askeri konuların çok daha ötesinde bir anlam taşımaktadır (Buzan, 1983). Yeni yaklaşımda askeri konuların yanında siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel sorunların da tehdit olarak algılandığı kabul edilmektedir. "Beş sektörde güvenlik" yaklaşımına göre "askeri güvenlik, siyasi güvenlik, çevresel güvenlik, ekonomik güvenlik ve toplumsal güvenlik" (Buzan vd., 1998: 165) güvenlik parametreleri açısından oldukça manidardır. Nitekim günümüzde karar alıcılar sadece kuvvete dayalı ilişkileri dikkate almayıp "kolektif kimlik konuları, bilgi güvenliği, enerji

güvenliği, kaynaklara erişim, ekonomik yatırımlar, ekolojik güvenlik, su ve gıda güvenliği” gibi oldukça farklı parametreleri göz önünde bulundurmaktadır.

Belirtilen bu güvenlik yaklaşımı, Balkanlar için farklı bir anlam taşımakta olup bu coğrafyada sadece askeri başlıkta temin edilecek güvenlik anlayışı bölge ülkeleri açısından mutlak anlamda güvenli bir ortam sağlamayacaktır.

Diğer yandan Balkan coğrafyasında her türlü istikrarın mevcudiyeti siyasi güvenlik açısından oldukça kritiktir. Balkanlarda herhangi bir konu başlığında oluşabilecek bir istikrarsızlık sadece o ülkeyi değil bir şekilde komşu ülkeleri de etkileyecektir. Kuşkusuz bölgedeki gelişmelerden etkilenecek ülkelerin başında da Türkiye gelmektedir. Zira Ankara'nın arzu etmediği biçimde bölgedeki mevcut statükonun değişmesi, karar mercileri yanında iç dinamiklerde de rahatsızlığa yol açacaktır. Örneğin Balkanlar, Avrupa pazarlarına açılan önemli bir güzergâh olmasından ötürü bölgedeki olası bir güvensiz ortam, Türkiye'nin ihracat-ithalat durumunu menfi yönde etkileyebilmektedir.

Bölgedeki istikrarın temel dayanaklarından biri de tüm bölge halklarının dil, kültür, kimlik, din, yaşam, gelenek ve görenekler noktasında kabul edilen evrensel haklarının tanınması ve gerekli kolaylıkların tanınmasıdır. Bu sağlanmadığı sürece Balkanların toplumsal güvenliği sakat kalacak ve yeni çatışmalar tetiklenecektir.

Son dönemlerde ise gündem kazanan önemli konuların başında çevresel felaketler gelmektedir. Çernobil Faciası'nın neticelerini yaşamış ve yaşamaya devam eden Türkiye'nin bölgesinde çevre güvenliğini tehlikeye sokabilecek gelişmelere seyirci kalması mümkün değildir. Çernobil benzeri olası bir senaryo, Ankara için direkt güvenlik meselesi olup bölge, çevresel risk konularında yakından izlenmeyi gerektirmektedir. Örneğin Bulgaristan-Türkiye-Yunanistan sınır bölgelerinde zaman zaman Meriç, Arda ve Tunca nehirlerinin yataklarından su taşkınları çeşitli çevresel problemlere neden olabilmektedir. Bulgaristan; yağışların fazla olduğu dönemlerde baraj duvarının yıkılmasını engellemek için baraj kapaklarını açarak nehir yataklarına daha fazla su vermekte ve erken uyarı sistemleri ise ikaz görevinden başka bir fonksiyon görmemektedir. Meriç Nehri, kolları Arda ve Tunca Nehirleri Bulgaristan'dan kirli bir halde Türkiye'ye giriş yapmakta olup (Tombul, 2014: 151) konu taraflar arasında ayrı bir sorun olarak güncelliğini korumaktadır.

Güvenliğe dair yapılan yeni değerlendirmeler ile Türkiye'nin güncellediği güvenlik sınırları, pek çok defa yapılan farklı resmî açıklamalarla da teyit edildiği üzere Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya'yı da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Örneğin dönemin Cumhurbaşkanı Sözcüsü İbrahim Kalın, 24 Aralık 2019 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kabinesi Toplantısı'na ilişkin basın toplantısında ülkenin güvenlik yaklaşımını şu sözlerle ifade etmiştir: *“Türkiye'nin güvenliği Misakı Millî sınırlarının ötesinde başlar. Biz Türkiye Cumhuriyeti'nin dört bir tarafını güvence altına alacaksa, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının barış, güven, huzur ve istikrar içinde yaşamasını teminat altına alacaksa -ki devlet olarak bizim görevimiz, önceliğimiz budur- bu güvenlik çemberini çok daha geniş bir ağda çizmek zorundayız. O yüzden Libya'da olup bitenler bizi ilgilendirir, Suriye'de olup bitenler, Irak'ta olup bitenler, Balkanlar'da, İran'da, Afganistan'da, Kafkaslar'da, yani çevremizde olup biten hadiseler bizim bigâne kalmamız, duyarsız kalmamız elbette mümkün değil. Attığımız adımları da biz hiçbir zaman tek taraflı emperyalist birtakım güdülerle, saiklerle atmıyoruz, sürekli karşı tarafla görüşerek, eşit aktör muamelesi yaparak kazan-kazan ilkesine dayalı ilişkiler geliştiriyoruz”* (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi İnternet Sitesi, Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: 2021). Bu resmî açıklama; Türk dış politikasının realist amaçlarını ve güvenlik anlayışını Balkanları da içerecek şekilde özetlemesi noktasında oldukça manidardır.

Güvenlik yanında bir diğer önemli amaç konusu “prestij”e dairdir. Geçmiş monarşik dönemlerde diplomatik törenlerde ve özellikle protokol kurallarında kendisini gösteren prestije yönelik amaçlar ise günümüzde bilim, sanat, ekonomi ve ortak askeri görevlerde bayrak gösterme gibi pek çok farklı alanda kendisini gösterebilmektedir. Örneğin Türkiye tarafından pandemi müddetince maske, tulum ve hızlı tanı kitinden oluşan yardımların Sırbistan, Bosna Hersek, Karadağ, Kuzey Makedonya ve Kosova gibi Balkan ülkelerine Türk Silahlı Kuvvetlerine ait uçak ile gönderilmesi (*Türkiye Cumhuriyeti Resmî Haber Ajansı-Anadolu Ajansı*; “Türkiye'nin gönderdiği tıbbi yardım 5 Balkan ülkesine teslim edildi”, 2021) saygınlık açısından oldukça önemli bir örnektir. Yine Balkanlarda yürütülen ve tüm bölge halklarının ihtiyaçlarını karşılayan projeler, prestij bakımından hayati girişimlerdir.

Uzun Dönemli/Jeopolitik ve İdeolojik Amaçlar

Balkanlar; başta İslamiyet ve Hristiyanlık olmak üzere farklı pek çok inanç sisteminin uzun yüzyıllar huzur içinde yaşadığı bir coğrafya olup, değişik medeniyetlerin adeta harmanlandığı bir bölge konumundadır. Buna karşılık Avrupa'nın ve Asya'nın değişik bölgelerine geçit veren özelliği, birtakım devletin uzun dönemli/jeopolitik ve ideolojik amaçları kapsamında politikalar belirlemesine neden olmuştur. Bu politikalar, yukarıda açıklaması yapılan Balkanların jeopolitiği ile ilgili olup bundan kaynaklı Almanya, Avusturya ve Rusya gibi devletler Balkan coğrafyasına yönelik bu minvalde politikalar geliştirmişlerdir.

Jeopolitiği dikkate alındığında Avrupa'nın güneydoğu kanadındaki Balkanlar, özellikle doğu-batı, güney-kuzey istikametindeki enerji koridorlarının Avrupa'nın farklı bölgelerine ulaştırılmasında ve Avrupa'nın güvenliğine katkı yapması noktasında oldukça kritiktir. Batı Dünyası ile Türkiye arasında önemli ticaret yollarını barındırması ise bölgeye ayrı bir değer katmaktadır. Türk tırları yoğun bir şekilde Avrupa'ya açılan Balkan ulaştırma ağlarını kullanmaktadır.

Bununla birlikte ülkesinde barındırdığı toplam Balkan kökenlilerin ve kendisini o şekilde tanımlayanların sayısının tek tek tüm Balkan devletlerinin nüfuslarından fazla olduğu gerçeğinden hareketle Türkiye Cumhuriyeti, bu anlamlı sayıdaki kitlenin aktif Balkan politikası taleplerini dikkate almak durumundadır. Bu yönüyle konunun iç kamuoyu boyutu önemlidir. James Rosenau tarafından 1960'larda geliştirilen "bağıntı yaklaşımı", iç-dış politika ilişkisindeki karşılıklı etkileşime dikkat çekmektedir (Sönmezoğlu, 2019: 333). Bağıntı yaklaşımı kapsamında konuyu ele aldığımızda topraklarında önemli sayıda Balkanlıyı barındıran Türkiye, bu iç dinamiğin de etkisiyle bölgeye yönelik hassasiyeti her geçen gün artmaktadır. Günümüzde Balkan kökenliler ve onlara karşı çok büyük bir sempati duyan Türk kamuoyu, Türkiye'nin dış politikasında Balkanlar konusunda eskiye oranla daha aktif bir tutum içerisinde olmasını talep etmektedir.

Kuşkusuz Türkiye'de iç kamuoyunun-Balkan diasporasının oluşmasının ardında Balkanlardan Anadolu'ya yaşanan tarihsel göçlerin etkisi vardır. Balkan coğrafyasından Türkiye'ye gerçekleştirilen kitlesel göçler; 1877-1878 Osmanlı-Rus, 1912-1913 Balkan Savaşları, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonraki yaşanan göçler olarak üç dönem olarak ele alınsa da diğer dönem dışı zamanlarda da pek çok insan daha iyi koşullar, baskı ve zulümden kurtulma gibi gerekçelerle yaşadıkları Balkan topraklarını bırakıp Türkiye'ye gelmişlerdir. 1878-1918 yılları arasında toplam 1,5 milyon kişinin Balkanları terk ettiği tahmin edilmektedir (Karpat, 2012: 248). McCharty ise farklı kaynaklardan elde ettiği verilerden yola çıkarak, sadece Osmanlı-Rus Savaşı'nda 1.253.500 kişinin mülteci durumuna düştüğünü iddia etmektedir (2014: 106-107). XIX. yüzyıldan günümüze kadar Balkan coğrafyasından Türkiye'ye yaşanan göçler dikkate alındığında bizzat kendisinin ya da anne veya baba tarafından birinin "Balkan kökenli" olma durumuna dair Türkiye'de 15-20 milyona yakın kişinin olduğu iddia edilmektedir (Özlem, 2011). Sayıca bu kadar fazla olan bir kitlenin bölgeye yönelik bir ideoloji oluşturmaları ise gayet doğaldır. Zira Balkanlıların ve kendini öyle hissedenlerin kimlik, kültür gibi kavramları öne çıkararak geldikleri ata yadigârı topraklara karşı sempati duyması gayet doğaldır.

Bu kitlenin Balkanlar özelinde geliştirdikleri "ideal birlikteliği" Türk dış politikasının yol haritasına da yansiyarak bölgeye yönelik bir ideolojinin belirmesine neden olmuştur. Fakat bu ideoloji, rasyonel ve çağın gerçeklerine yönelik uyumlu bir çizgidedir. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'ın 24 Aralık 2019 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kabinesi Toplantısı'na ilişkin basın toplantısında sarf ettiği "*Attığımız adımları da biz hiçbir zaman tek taraflı emperyalist birtakım güdülerle, saiklerle atmıyoruz, sürekli karşı tarafla görüşerek, eşit aktör muamelesi yaparak kazan-kazan ilkesine dayalı ilişkiler geliştiriyoruz*" (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmî İnternet Sitesi, Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: "Türkiye'nin güvenliği Misakı millî sınırlarının ötesinde başlar", 2021) açıklamaları, Türk dış politikasının bölgeye yönelik ilişkilerinde yayılmacı bir amaç taşımadığına ve tüm devletlerle eşitlik, diyalog ve iş birliği ilkeleri düsturuyla hareket edildiğine vurgu yapması bakımından oldukça önemlidir. Türk Devleti'nin Balkan ülkeleri ile ilişkilerden beklentisi tüm tarafların kazançlı çıkacağı bir ortamın tesisidir.

Türk kamuoyunun Balkanlara duyduğu teveccüh neticesinde -pandemi dönemini hariç tutarsak- bölgeye duyulan ilgideki olumlu seyir, Balkanlara yönelik Türk tur operatörlerinin düzenlediği destinasyonlardaki artışta kendisini göstermektedir. Bölgeye yönelik ticaret hacmi her geçen gün

artmakta ve ortak projeler geliştirilmektedir. Türkiye'deki akademik camia da bölgede düzenlenen bildiri, kongre gibi etkinliklere eskiye göre çok daha fazla ilgi duyarak katılım sağlamaktadır.

Statükocu ve Emperyalist/Yayılmacı Amaçlar

Statükocu ve emperyalist/yayılmacı amaçlar kapsamında devletler zamanın ihtiyaçlarına göre mevcut durumun devam etmesi ya da değişikliğe gidilmesi yanında baskı-yıldırma-emperyalist politikalar ile başka ulusları müstemleke haline getirerek sınırlarını sürekli genişletmeye yönelik hedefler belirlemektedir. XIX. Yüzyılla birlikte artan ekonomik çıkar odaklı ve bir başka ulusun hakkı olan kaynaklarını sömürme şeklinde kendisini gösteren emperyalizm, hedeflerine ulaşmak için çeşitli güç unsurlarını kullanmaktadır. Günümüzde sanat, kültür gibi pek çok farklı alanda kendisini gösteren emperyalist yaklaşımları anlamak için ise Batı Medeniyeti'nin tarihi kökenlerine yolculuk yapmak gerekir.

Garp ile Şark'ın dünyayı algılama ve anlamlandırma arasındaki farklar (Said: 2013) emperyalist kavramına da bakılan taraftan ayrı manalar yüklemiş olmakla birlikte emperyalizm, bir unsurun kendi özünde var olan her türlü değer hakının devamının başkasınca gaspıdır. Bu durum, maddi kaynaklar yanında manevi-kültürel değerlerin alıkonulmasını ya da dayatmaları da içerebilir.

Geçmiş dönemlerde Türklerin fethettiği coğrafyalarda bu tarz bir anlayış içerisinde olduğu görülmemiştir. Şayet bu durum söz konusu olmuş olsaydı günümüzde Türkçe konuşan insan sayısı çok daha fazla olurdu. Halihazırda Türk dış politikası da reel dünyanın gerekleri, akılcılık, barış, hukuka bağlılık, güvenilirlik ve bölge ülkeleri ile kazan kazan anlayışı kapsamında hareket etmektedir. Zaten sınırların sadece fiziki bir anlam taşıdığı ve esas sınırların gönül dünyasından başladığı gerçeğinden hareketle yumuşak güç vasıtaları ile Türk dış politikası bölgede çok daha etkili bir hal tarzını benimseyerek Batı'nın emperyalist siyasetinden uzak politikalar tatbik etmektedir.

Dönemin Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'ın yukarıda ifade edilen 24 Aralık 2019 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kabinesi Toplantısı'na ilişkin basın toplantısındaki sözleri de Türkiye'nin bölgeye yönelik emperyalist bir yaklaşım içinde olmadığını beyanıdır. Ankara'nın bölgeye yönelik girişimleri de incelendiğinde böyle bir sömürgeci ve emperyalist anlayışı içermediği ve tüm bölge ülkeleri ile siyasi diyalogların samimi bir ortamda gerçekleştirilmesini arzuladığı görülmektedir.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE BALKANLARDA TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ VARLIĞI

Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin devam ettirdiği kendi güdümünde ve kontrolünde bir ekonomik modeli ve askeri güvenlik mimarisini dünyanın değişik bölgelerine ihraç etme yaklaşımı, Balkanlar özelinde de kendisini göstermiştir. Bununla birlikte Soğuk Savaş'ın nihayet bulması, uluslararası güçler dengesi ve bölgesel güç dağılımını derinden etkilemiştir (Sönmezoğlu vd., 2017: 169). Ortaya çıkan belirsiz ve çatışma ortamı ise bölgede yeni güç mücadelelerini doğurmuştur. Balkanlar; bu yeni dönemle birlikte huzur ve barışı ararken çok kısa sürede şiddet sarmalının içine girmiş, bir kez daha etnik milliyetçilik girdabından kendini kurtaramamıştır.

Oysa Avrupa kıtası nasıl türlü bölgelerin mozaiği durumundaysa (Özer vd., 2017: 170) Balkan sakinleri de kendilerini öncelikle yaşadıkları bölgelere ait hisseden birer Balkanlı ve sonrasında alt kimliklerle tanımlayan Balkan mozaiğinin parçalarıdır. Etnik gruplar açısından çeşitlilik dikkat çekmekle birlikte Balkan coğrafyasının insanları Avrupa'daki insan topluluklarından yaşam, kültür, anlayış açısından farklılık göstererek kendine münhasır özellikler taşır.

Bu realiteye karşılık Balkan halkları kendi aralarında bir uzlaşma tesis edemeyerek (oysa sinerji tesis etmeleri mümkünken) tarihten gelen çatışma ve mücadele durumunu devam ettirmişlerdir. Bosna-Hersek, Kosova ve Makedonya krizlerinin göreceli nihayet bulmasının ardından bölgede zamanla daha özgürlükçü düşünce sistemleri hâkim olmuş, güç mücadelesinde Batı tarzı düşünce sistemi üstün gelmiştir.

Sürece rasyonel yaklaşan ve Balkan halkları arasındaki mücadelelerde dengeli siyaset güden Türkiye ise daha görünür bir dış politika tatbik etmiştir. Bununla birlikte yeni dönemde de Ankara Balkanlarda ortaya çıkan yeni devletlerin kimlik, kültür ve tarih konularına karşı gerekli hassasiyeti

göstermiştir. Bölgede etkili olmaya çalışan aktörler de dış politika hedeflerini ve stratejilerini geliştirirken önemine binaen bu alanlara ve özellikle kimlik konusuna önem vermişlerdir.

Öte yandan devletlerin kimlik oluşum sürecinde yumuşak güç unsurları büyük bir etkiye sahiptir. Kültür ise yumuşak gücün bir unsurudur. Kimlikler devletlerin çıkarlarına, çıkarlar da devlet davranışlarına yön verir. Kimlikler çıkarların temelidir (Wendt, 1992: 398). Pozitivist teoriler ile post-pozitivist teoriler arasında konumlandırılan, sosyoloji ve İngiliz Okulu gibi tarihe ilgi duyan konstrüktivistler için (Burchill vd., 2013: 313) değerler ve kimlik ayrı bir öneme sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti de zaman zaman bölgeye yönelik geçmiş mirasının izlerinden ilham alarak kimlik, kültür, söylem ve dil gibi sosyo-kültürel faktörleri ön plana çıkaran politikalara ağırlık vermektedir.

Buna karşılık kamu diplomasisi, özellikle Soğuk Savaş döneminden beri devletlerin yumuşak güç kullanım araçlarından biri olmuştur. 11 Eylül 2001 sonrası teröre karşı yapılan mücadele; sadece sert güç kullanımının sorunu çözmekte yetersiz olduğunu, insanların hem akıllarını hem de gönüllerini kazanabilmenin gerekli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Bunun için de kullanılması gereken tüm stratejik araçların kamu diplomasisi kapsamında yer alacağı (Özkan: 29) politikalar tatbik edilmeye başlamıştır.

Bu bağlamda her ne kadar sert güç olarak kabul edilse de askeri unsurlar halkın taleplerini karşılamaya dönük yaptıkları çalışmalar (afetler dahil olmak üzere arama-kurtarma-tahliye, defin işlerine destek, çadır kent kurup işletmek, sıcak yemek dağıtımı, erzak, kıyafet dağıtımı, eğitim, sağlık desteği, meslek kazandırma kursları, sosyal projeler vs.) ile yumuşak güce dönüşme esnekliği oldukça yüksektir. Askerî kuvvetlerin yukarıda belirtilen bu faaliyetleri ise ülkelerin imajına olumsuz yönde etkileyebilmekte yani kamu diplomasisine destek olmaktadır.

Günümüzde *“kamu diplomasisi; iletişimin stratejik değerinin arttığı, kamuoyu olgusunun öne çıktığı, doğru bilgilendirmenin, inkanın önem kazandığı yeni uluslararası sistemde çok konuşulan, tartışılan ve önemi giderek daha çok anlaşılmaya başlanan bir kavram haline gelmiştir.”* Yine Abdullah Özkan’a göre Türkiye’nin çok önemli bir kamu diplomasisi potansiyeli mevcuttur. *“Tarihi birikimi, medeniyet değerleri ve gelecek vizyonu ile Türkiye, sahip olduğu kültür, sanat, bilim, eğitim vb. yumuşak güç araçlarını etkili şekilde kullanabilirse, bu yönde bir stratejik plan ortaya koyup uygulayabilirse; kamu diplomasisinin kendisine sağlayabileceği fırsat ve imkânlardan en üst düzeyde yararlanabilir...Önemli olan bu fırsatların bilimin rehberliğinde, aklın ışığında, medeniyet değerlerinin izinde değerlendirilmesidir”* (2015: 4).

Günümüzde en etkili diplomasi türü olarak kabul edilen kamu diplomasisi (Dedeoğlu, 2014: 253) faaliyetlerinin bölgedeki varlığına güç katan Türk Silahlı Kuvvetleri ise icra ettiği uluslararası görevler ile BM ve NATO kapsamında barışı destekleme harekâtları yürütmektedir. Bu görevler bölgede adeta bir kuvvet çarpanıdır.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin Balkanlar özelinde yer aldığı harekâtlar ve yaptığı girişimler dikkate alındığında ülkenin imaj yönetimine doğrudan olumlu katkıları olduğu görülmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri unsurları barışı koruma harekâtlarında sadece bölgede yaşayan Müslüman ve Türk kökenli halklara yönelik faaliyetlerde bulunmamakta aynı zamanda etnik ayırım yapmaksızın tüm bölge halklarına oldukça farklı başlıkta yardımlarda bulunmakta ve barışı korumak için çaba göstermektedir. Ayrıca TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) gibi kurumların ulaşmasının oldukça zor olduğu bölge coğrafyalarında görevleri gereği görünürlüğü arttırmak adına devriye ve görüşmeler gerçekleştiren Türk Silahlı Kuvvetleri, çok daha fazla personelle bölge insanına birebir ulaşarak Türk varlığına katkı yapmaktadır.

Bunun yanında Türk Silahlı Kuvvetleri bölgede okul yapımı ve onarımı, bilgisayar laboratuvarları, sağlık tesisleri ve üniteleri, kültürel konularda destek için pek çok projeyi hayata geçirdiği gibi askeri konularda da gerekli desteği sağlamaktadır. Örneğin Türk savunma sanayisinin tamamen yerli ve millî olanaklarla geliştirdiği tank taşıyıcısı Kuzey Makedonya Ordusuna teslim edilmiş ve hibe teslim töreninde yapılan konuşmada Türkiye’nin Üsküp Büyükelçisi Hasan Mehmet Sekizkök tarafından çok boyutlu ilişkilerin tüm alanlarda müşterek çabalarla ileriye taşıma kararlılığı vurgulanmıştır (T.C. Resmî Haber Ajansı-Anadolu Ajansı, “Türkiye, Kuzey Makedonya Ordusuna tank taşıyıcı hibe etti”).

Günümüzde Türk Ordusu, Balkanların barış ve istikrarına yönelik kapsamlı iki aktif görev çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmektedir: EUFOR Althea Harekâtı ve Kfor Harekâtı. Bu hareketlerden tarihi süreçte ilk başlangıcı ise EUFOR Althea Harekâtı'dır.

EUFOR Althea Harekâtı ve TSK

Bosna-Hersek'te tecrübe edilmiş kanlı çatışma ortamına çözüm bulmak amacıyla emniyetli bölgeler tesis edilmesi ve bunların korunmasına yönelik BM Güvenlik Konseyi 23 Şubat 1992 tarihinde 743 Sayılı Kararı almıştır. Bu karar ile UNPROFOR (United Nations Protection Force-BM Koruma Gücü) adında askeri güç tesis edilmiştir. Oluşturulan askeri güce Türkiye, 04 Ağustos 1993-31 Aralık 1995 tarihleri arasında alay seviyesinde mekanize birlik görevlendirmiştir. 14 Aralık 1995 tarihli Dayton Barış Antlaşması'nın uygulanması ile bu görevi NATO üstlenmiştir. Bu kapsamda Uygulama Kuvveti (IFOR-Implementation Force) ve müteakiben İstikrar Kuvveti (SFOR-Stabilization Force) teşkil edilerek bölgede istikrarın tesisine yönelik harekât icra edilmiştir. İstikrar Gücü'nün görevi, 02 Aralık 2004 tarihinden itibaren AB'nin teşkil ettiği Avrupa Birliği Gücü'ne (EUFOR-European Union Stabilization Forces) geçmiştir. Bu görev halen Althea Harekâtı adında devam etmektedir (Genelkurmay Başkanlığı Resmî İnternet Sitesi, Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları).

Türk Silahlı Kuvvetleri Althea Harekâtı çatısı altında huzur ve güven ortamını devam ettirmeye dönük yerel ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği içerisinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca harekât için personel, malzeme, araç, donanım ve ekipman olarak destek olmakta ve Bosna-Hersek Ordusuna eğitim desteği vermektedir. Fakat buradaki asıl önemli husus, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bölgede yürüttüğü yerel halka yönelik projelerdir. Bu durum, EUFOR'da görev alan diğer ülke ordu birliklerini de etkilemek de ve onların da benzer projeler geliştirmelerini teşvik etmektedir.

NATO Kosova Gücü Kfor (Kosovo Force) ve TSK

NATO'nun önderliğinde; BM Güvenlik Konseyi'nin 12 Haziran 1999'da aldığı 1244 sayılı karar ile barış ve huzuru tesis etmek için Kosova Gücü (KFOR) oluşturulmuştur. Türk Devleti, BM Güvenlik Konseyi kararının yayımlanmasından sonra Kosova'ya süratle birlik göndermiştir. Gönderilen Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığı (KTTGK), 01-13 Temmuz 1999 tarihleri arasında bölgeye intikalini tamamlamış ve bu unsur müteakip dönemde Kosova Türk Temsil Heyet Başkanlığı (KTTHB)'nin çekirdeğini oluşturmuştur (Genelkurmay Başkanlığı Resmî İnternet Sitesi, Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları).

Kosova'da görev yapan Türk askerî personeli, diğer ülkelerin birlikleri ve personeli ile yakın bir iş birliği içinde, kendisine verilen tüm görevleri başarı ile icra etmektedir. Türkiye hâlihazırda harekâta destek veren ülkeler içerisinde personel yönünden en çok katkı veren beşinci ülke konumundadır (Genelkurmay Başkanlığı Resmî İnternet Sitesi, Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları).

Kosova 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmiş olmakla birlikte mühim siyasi, ekonomik ve etnik problemlerle karşı karşıyadır. Bu genç devletin uluslararası camiada kati bir şekilde tanınması ise henüz son bulmamıştır. Kırılgan, istikrardan uzak bir görüntü çizen, Kosovalı Sırplar ve Arnavutların mücadelelerinin devam ettiği coğrafyada Türk Silahlı Kuvvetlerinin taraflara eşit ve bölge unsurlarına dönük geliştirdiği projeler ise oldukça anlamlıdır.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrasında dünya siyaseti iki kutupluluğun zincirlerinden kurtulurken düzenin yeni dinamikleri risklerle birlikte fırsatları da beraberinde getirmiştir. Yeni düzende küreselleşmenin hız kazanmasıyla uluslararası ilişkiler de devletler arası olmaktan öteye geçerek toplumlar ve ekonomiler arası ilişkilere önem verir hale gelmiştir.

Ortaya çıkan yeni statükoda Balkanlar, devletler arasındaki rekabetin yeni sahalarından birisi olarak tezahür etmiştir. Son gelişmeler karşısında durumsallık yaklaşımıyla hareket eden Türkiye; güncel dinamikler barındıran Balkanları insan, tarih, kültür faktörleri yanında yakın emniyet kuşağı içerisinde bulunması cihetiyle de öncelikli dış politika konuları arasında ele almış ve tarihi mirasın verdiği güçle retorik ve icrada daha aktif bir yola girmiştir. Balkanların bir zamanlar belirleyici

konumundaki Yugoslavya’da yaşananlar ve bu devletin dağılış sürecinin ardından ortaya çıkan yeni devletler Ankara’yı her yeni devlet özelinde hassas ve güncel politikalar geliştirmesini zorunlu kılmıştır.

Bu yeni dönemde Türk dış politikasının Balkan yaklaşımında ağırlık noktasını; siyasi, ekonomik, askeri, sosyal ve kültürel konular oluşturmuştur. Bu başlıklardan en dikkat çekenini ise Ankara’nın milli güç unsurları içerisinde dinamik güç unsurunu temsil eden askeri gücü bir kısım Balkan ülkelerinde etkin şekilde kullanması olmuştur. Aslında daha ziyade sert güç kavramının muharebe sahası faaliyetleri ile karşımıza çıkan Türk Silahlı Kuvvetleri, Soğuk Savaş sonrasında Balkanlarda aldığı çatışma ve savaşı önleyen, barışa katkı sağlayan görevleri yanında mevcut askeri güç yetenekleriyle yürüttüğü temsil, eğitim, sağlık, insani yardım ve sosyal proje başlıklarındaki faaliyetleriyle bölgeye destek olmakta ve insanların kalplerini fethetmektedir.

Soğuk Savaş sonrasında Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Balkanlarda yerine getirdiği görevler ise Türk dış politikası amaçlarına hizmet edecek nitelikte olup bu çabalar birtakım dış merkezlerde kaygı ve endişeye yol açmaktadır. Türkiye’nin bölgedeki varlığından dolayı uluslararası platformlarda Balkanlar özelinde Türk dış politikasına ve Türk askeri varlığına dönük negatif bir algı (yayılmacı ithamı dahil olmak üzere) ortaya çıkabileceğine dair endişeye kapılmak ise yersizdir. Çünkü günümüzde NATO, AB, Rusya ve Çin bölgede kendi nüfus etkinlik yarışını tüm hızıyla sürdürmektedir. Bu hakikat ortada iken tarihi, kültürel bağlarının kuvvetli olduğu bir coğrafyada Ankara’nın mümkün olan en fazla unsuru ile var olma çabaları gayet doğaldır.

Diğer yandan bölgede barış ve istikrarın sağlanmasında uluslararası/bölgesel güçlerin ve örgütlerin katkısı çok önemlidir. Bu nedenle uluslararası/bölgesel güçlerin ve örgütlerin bölgedeki girişimlerinin içerisinde yer almak hayati öneme sahiptir. Bu girişimlerden çok uluslu askeri misyonlarda yer alıyor olmak ise daha da anlamlıdır. Ankara bu bilinçle Balkanlar özelinde faaliyet gösteren uluslararası oluşumlarda askeri konular dahil olmak üzere yer almaya devam etmektedir.

Balkanların etnik, kültürel ve dinsel yapısı dikkate alındığında bölgede görev alacak askeri personelin seçimi ise hayati bir konudur. Gerek NATO, gereke EUFOR kapsamında Balkanlarda görev alacak Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının; bölgenin siyasi, etnik, kültürel ve dini mozaği yanında tarihi arkanı planını çok iyi idrak etmiş olmaları ve bu bilinçle görev yapmaları Türk dış politikasının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır. Lakin bölgede görev alacak personelin ana rehberi ise tüm yerel unsurlara eşit, hoşgörü ve adalet ilkeleri ile yaklaşmak olmalıdır.

En nihayetinde Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde Türk Hariciyesi; “Yurtta Barış, Dünyada Barış” mottosu ile hareket etmeyi sürdürmekte ve dışarıdan gelebilecek her türlü olası tehditlere karşı ülkeyi korurken ulusal çıkarları savunacak politikalar üretmektedir. Bunu yaparken proaktif bir tutumla başta yakın emniyet bölgelerine ve dünya hadiselerine odaklanmakta, bu kapsamda hayati önemde gördüğü Balkanlara özel bir önem atfederek millî güç unsurlarından askeri gücü kamu diplomasisi argümanı olarak etkin bir şekilde kullanmaktadır.

KAYNAKÇA

Afyoncu, E. (2010). *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu IV*, 9. Baskı, Yeditepe, İstanbul.

Arı, T. & Pirinççi F. (2011). Soğuk savaş sonrasında ABD’nin Balkan politikası, *Alternatif Politika*, 3(1), 1-30.

Armaoğlu, F. (1997). *19. Yüzyıl siyasi tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Aydın, M. & Ereker, F. (2014). Türkiye’de güvenlik: Algı, politika, yapı, *Uluslararası İlişkiler*, 11(43), 127-156.

“Balkanlar”, <https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?A4652a89-E587-4528-907b-84ed8f33b97c>, (Erişim Tarihi: 01.07.2021).

Brzezinski, Z. (2015). *Büyük satranç tahtası*, Çev. Yelda Türedi, İnkılâp, İstanbul.

Burchill, S., Linklater, A., Devetok R. vd. (2013). *Uluslararası ilişkiler teorileri*, Çev. Ali Aslan ve Muhammed Ali Ağcan, 3. Baskı, Küre Yayınları. İstanbul.

Buzan, B. (1983). *People, states and fear: An agenda for international security studies In The Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, Brighton.

Buzan, B., Waever, O. & Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, Londra.

Çalış, Ş. H. & Önsoy, M. (2012). 1.Ünite: Kavramsal çerçeve: İsimlendirme ve bölgesel kimliğin inşası, Çalış, Ş. H ve Demirtaş, B. (Ed.), *Balkanlarda Siyaset*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, ss.2-25.

Dedeoğlu, B. (2014). *Uluslararası güvenlik ve strateji*, 3. Baskı, Yeni Yüzyıl, İstanbul.

Emiroğlu, H. (2010). *Soğuk savaş sonrası Kosova sorunu 1989-2000*, Asil Yayın, Ankara.

Eralp, A. (2011). Uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumu: İdealizm-realizm tartışması, *Devlet, Sistem ve Kimlik-Uluslararasıında Temel Yaklaşımlar*, İhsan D. Dağı, Atilla Eralp, E. Fuat Keyman, Necati Polat, Oktay F. Tanrısever, Faruk Yalvaç ve A. Nuri Yurdusev, İstanbul, İletişim Yayınları, 13. Baskı, ss.57-88.

Eren, E. (1998). Yunanistan-Batı Trakya Türkleri, *Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar*, Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, İstanbul, ss.197-230.

Fouskas, V. K. (2004). *Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya*, Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı, İstanbul.

Genelkurmay Başkanlığı Resmî İnternet Sitesi, Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları, <https://www.tsk.tr/Sayfalar?Viewname=Barisidestekleme> (Erişim Tarihi: 28.06.2021).

Huntington, S. P. (2015). *Medeniyetler çatışması ve dünya düzeninin yeniden kurulması*, Çev. Mehmet Turhan, Y. Z. Cem Soydemir, Okyanus, 14. Basım, İstanbul.

İbn Haldun (2004). *Mukaddime*, Çev. Halil Kendir, C.1-2, İmaj Yayınları, İstanbul.

Karpat, K. (1992). "Balkanlar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, ss.25-32, İstanbul, (<https://Islamansiklopedisi.Org.Tr/Balkanlar> (Erişim Tarihi: 27.04.2021)).

Karpat, K. (2012). *Balkanlar'da Osmanlı mirası ve milliyetçilik*, Çev. Recep Boztemur, Timaş Yayınları, İstanbul.

Kayapınar A., Aslantaş, S., Hacısalıhoğlu, M., Tangör, B. & Oktay, E. G. (2012). 3.Ünite: Geçmişten günümüze Balkanlar, Çalış, Ş. H. ve Demirtaş B. (Ed.), *Balkanlarda Siyaset*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, ss.62-98.

Keskin, M. (2013). *Soğuk savaş sonrası Türkiye-Balkan ilişkileri kapsamında Türk dış yatırımlarının incelenmesi; Fırsatlar ve tehditler*, Uzmanlık Tezi, Ankara, <https://Ytbweb1.Blob.Core.Windows.Net/Files/Resimler/Thesis/Murat-Keskin-Soguk-Savas-Sonrasi-Tuerkiye-Balkan-İliskileri-Kapsaminda.Pdf> (Erişim Tarihi: 05.01.2021).

Kissenger, H. (2000). *Diplomasi*, Çev. İbrahim H.Kurt, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası, İstanbul.

Kurat, A. N. (1972). *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz kuzeyindeki Türk kavimleri ve devletleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

Mccarthy, J. (2014). *Ölüm ve sürgün Osmanlı müslümanlarının etnik kıyımı: 1821 -1922*, Çev. Fatma Sarıkaya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Milliyet, 1 Mart 1953: 1 Balkan dostluk paktı Ankara'da imzalandı.

Montesquieu, C. (1963). *İran mektupları*, Çev. Muhiddin Göklü, Hüsnütabiat Matbası, İstanbul.

Montesquieu, C. (2014). *Kanunların ruhu üzerine*, Çev. Fehmi Baldaş, Hiperlink Yayınları, İstanbul.

Morgenthau, H. (1970). *Uluslararası politika*, Çev. Baskın Oran-Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği, Ankara.

Oğultürk, M. C. & Dağistan, F. (2017). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya'nın Balkanlar'a Etkisi, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(1), 33-56,

Özer, M. A., Ayhan, U. & İrdem, İ. (2017). Avrupa Birliği'nin Akdeniz politikası ve bölgesel güvenlik, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, C. 19, Sayı 3, ss.165-184.

Özkan, A. (2015). *21. Yüzyılın stratejik vizyonu kamu diplomasisi ve Türkiye'nin kamu diplomasisi İmkânları*, Tasam, Rapor No 70, ss.3-29, https://Tasam.Org/Files/Pdf/Raporlar/Str70_21_Yuzyilin_Stratejik_Vizyonu.Pdf_66fb77c9-Cd79-481e-A185-9a9c26ffe7b7.Pdf, (Erişim Tarihi: 08.07.2021).

Özkan, A. *Kamu Diplomasisi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, http://Auzefkitap.Istanbul.Edu.Tr/Kitap/Halklailiskilervetanitimlt_Ue/Kamudiplomasisi.Pdf, (Erişim Tarihi: 08.07.2021).

Özlem, K. (2011). Balkan göçmenleri ve Türkiye'deki siyasi seçimler, https://Www.21yyte.Org/Tr/Merkezler/Bolgesel-Arastirma-Merkezleri/Balkanlar-Ve-Kibris-Arastirmalari-Merkezi/Balkan-Gocmenleri-Ve-Turkiyedeki-Siyasi-Secimler#_Ftn5 (Erişim Tarihi: 08.07.2021).

Platon (2015). *Timaios*, Çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul.

Ratzel, F. (1897). *Politische Geographie*, München und Leipzig.

Said, E. W. (2013). *Şarkiyatçılık-Batı'nın şark anlayışları*, Çev. Berna Ülner, Yedinci Basım, İstanbul.

Sander, O. (1996). *Siyasi Tarih 1918-1994*, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Sediroğlu, S. C. (2008). *Batı Trakya'da Türkler, sorunları ve bu sorunlarda çözüm esasları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum.

Sönmezoğlu, F., Güneş, H. & Keleşoğlu, E. (2017). *Uluslararası ilişkilere giriş*, 7. Basım, Der Yayınları, İstanbul.

Sönmezoğlu, F. (2019). *Uluslararası politika ve dış politika analizi*, 7. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.

Şahin, B. E. & Erenel, F. (2021). Kuşak Yol Girişimi Kapsamında Deniz ve Demir İpekyolu'nun Rekabeti, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(40), 725-766.

Tombul, F. (2014). Uluslararası antlaşmalar çerçevesinde Meriç havzasında su yönetimi, *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi; A-Uygulamalı Bilimler ve Mühendislik*, C. 15, Sayı 2, ss.147-155.

Türkiye Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sitesi, Balkan ülkeleri ile ilişkiler, https://Www.Mfa.Gov.Tr/Balkanlar_İle_İliskiler.Tr.Mfa, (Erişim Tarihi: 01.07.2021).

Türbedar E. (2003). Balkanlar ve enerji, *Avrasya Dosyası*, Enerji Özel, C. 9, Sayı 1, ss.214-235.

"Türkiye Balkanlar'ın İstikrarı ve Refahında Yapıcı Rol Oynuyor", <https://Www.Tccb.Gov.Tr/Haberler/410/110978/-Turkiye-Balkanlar-İn-İstikrari-Ve-Refahında-Yapici-Rol-Oynuyor->, (Erişim Tarihi: 07.10.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmî İnternet Sitesi, Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: "Türkiye'nin Güvenliği Misakı Millî Sınırlarının Ötesinde Başlar", <https://Www.Tccb.Gov.Tr/Haberler/410/114085/Cumhurbaşkanligi-Sozcusu-Kalin-Turkiye-Nin-Guvenligi-Misakimill-Sinirlarinin-Otesinde-Baslar->, (Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2021)

Türkiye Cumhuriyeti Resmî Haber Ajansı (Anadolu Ajansı); "Türkiye'nin Gönderdiği Tıbbi Yardım 5 Balkan Ülkesine Teslim Edildi", <https://Www.Aa.Com.Tr/Tr/Dunya/Turkiyenin-Gonderdigi-Tibbi-Yardim-5-Balkan-Ulkesine-Teslim-Edildi/1797725>, (Erişim Tarihi 02.07.2021).

Türkiye, Kuzey Makedonya Ordusuna Tank Taşıyıcı Hibe Etti, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-kuzey-makedonya-ordusuna-tank-tasiyici-hibe-etti/2222222>, (Erişim Tarihi 05.07.2021).

Uçarol, R. (2000). *Siyasi tarih (1789-1999)*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi.

Uzunçarşılı, İ. H. (1982). *Osmanlı tarihi I*, Ankara.

Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics, *International Organization*, 46(2), 391- 425.

Yenal, S. (2020). *Güvenlik ve strateji*, Beğenirbaş, M., Can Yalçın, R., Yenal, S. (Ed.) *Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar*, 2020, 7-25.